

POWSTANIE WIELKOPOLSKIE w REGIONIE PILSKIM

/Konspekt lekcji regionalnej dla gimnazjum
Kl. I -III 2 godz./

Cele ogólne:

1. Poznanie dziejów historii Polski lat 1914-1919
2. Analiza historii regionu w okresie Powstania Wielkopolskiego w latach 1918-1919
3. Historia powstania w kulturze
4. Tradycje narodowościowe - potrzeba kształtowania tożsamości narodowej i zachowanie w pamięci społeczeństwa historii i znaczenia Powstania Wielkopolskiego dla dziejów narodu i państwa polskiego.

Cele operacyjne:

1. Uczeń zdobył wiedzę na temat:
 - przynależności do środowiska lokalnego
 - poznał bohaterów historycznych swojego regionu
 - potrafi wymienić instytucje i towarzystwa związane z Powstaniem Wielkopolskim
 - wie co to jest nagroda honorowa - dobosz
2. Uczeń zrozumiał pojęcia:
 - powstanie
 - region, region pilski, Wielkopolska
 - statuetka
 - patron
 - notatka prasowa
3. Uczeń nabył umiejętności:
 - posługiwania się poszukiwaniem notatki prasowej w gazetach regionalnych
 - wyszukiwania w słownikach i encyklopediach terminów niezbędnych do zrozumienia tematu

Metoda

- problemowa -poszukująca „burza mózgów”
- dyskusja
- wykład nauczyciela na temat Powstania Wielkopolskiego

Formy pracy

- indywidualna (poszukiwanie terminów w słownikach)
- grupowa (odpowiedzi na pytania)

Środki dydaktyczne

1. Plansza umieszczona na stole: „Powstanie Wielkopolskie w regionie pilskim” z fotosami
2. Fotosy ze Zbiorów specjalnych PBP
3. Album: „w 86 rocznicę Powstania Wielkopolskiego w regionie pilskim „ (oprac. A.Biela- XII 2004 r.)

4. Miejsca pamięci narodowej dotyczące Powst. Wlkp (wkładka-oprac. oddzielnie A. Biela)
5. Książki służące pomocą przy wyjaśnianiu tematu:
- Anders Paweł: „Powstanie Wielkopolskie : miejsca pamięci narodowej, Poznań, 1988 68863 P
 - Czubiński Antoni, Grot Zdzisław, Miśkiewicz Benon : „Powstanie Wielkopolskie: zarys dziejów”; Warszawa-Poznań, 1988 68363 P
 - Chwaliszewski Roman: „Powstańcze boje o Wysoką”; Piła,1998 Br 1003 P
 - Podhajska Bronisława: „Powstanie Wielkopolskie w powiecie czarnkowskim w latach 1918-1919. Praca dyplomowa pisana pod kierunkiem prof. Edmunda Makowieckiego -Uniwersytet im. A.Mickiewicza w Poznaniu. Podyplomowe Studium Historyczne. Br 1016 P
 - Purczyński Władysław: „Pplk dr med. Stanisław Kuliński 1885-1938 : patron Zespołu Szkół Zawodowych nr 2 w Wągrowcu; Wągrowiec, 1995 (Biblioteka.”Głosu Wągrowieckiego” seria nr 2 (Publikacja wydana z okazji 110 rocznicy ur. S.Kulińskiego) b. nr.
 - Purczyński Władysław: „Wągrowiec w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 (Biblioteka „Głosu Wągrowieckiego” seria nr 3) 83797 P
 - Wielkopolski Powstaniec 1918-1919; Poznań 1997. Rocznik społeczno-informacyjny nr 3 Zarząd Główny Towarzystwa Pamięci Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 Br 1013 P
6. Słowniki j.polskiego, słowniki historyczne, encyklopedie
7. Kasetę magnetowidowa: „Chwała zwycięzcom” z serii: Sensacje XX wieku - F 665 (55 min)
Opowieść o patriotyzmie, gospodarności, zręczności politycznej i bohaterstwie ludzi, o tym jak szybko zorganizowali władzę i 30-tysięczną armię, wystąpili przeciwko zaborcy i w krwawych bojach zwyciężyli.

Plan lekcji

I. Ogniwo wstępne

1. Wprowadzenie do tematu: nauczyciel-bibliotekarz Alicja Biela

Co to jest Powstanie Wielkopolskie, jakie ma znaczenie?

Powstanie Wielkopolskie to wystąpienie zbrojne ludności Wielkopolski i polskich oddziałów wojskowych przeciw panowaniu niemieckiemu, podjęte w celu przyłączenia tych ziem do Polski. Formowano Straże Ludowe, gromadzono broń. Powstanie wybuchło 26.XII.1918 r. w Poznaniu i wkrótce objęło całą Wielkopolskę. Miało ogromne znaczenie, gdyż zwycięstwo i ofiara poniesiona przez powstańców pozwoliło na przyłączenie terenów i ziem Wielkopolski do odrodzonego państwa polskiego, pobudziło ducha polskości w narodzie.

Nauczyciel eksponuje temat umieszczony na stole wraz z fotosami.

2. Podział uczniów na 5 grup. Rozdanie kartek z pytaniami i wyjaśnienie sposobu odpowiedzi.
Podanie uczniom słowników i encyklopedii.

II. Ogniwo właściwe

1. Uczniowie skupiają się nad wyszukiwaniem odpowiedzi na pytania na podstawie podanych słowników i encyklopedii.

Grupa 1.

Co to jest powstanie?

Zbrojne wystąpienie o charakterze wyzwoleniczym, walki narodu w obronie swych praw.

[Praktyczny Słownik Współczesnej Polszczyzny ; Poznań,2001,t.31 s.385]

Grupa 2.

Wyjaśnij pojęcia: region, region pilski, Wielkopolska?

region z łac. regio; nis określony teren, część terytorium wyróżniający się zespołem cech krajobrazowych lub nabytych wynikających z działalności człowieka; **region pilski** : j. w, obszar w dolinie rzeki Noteć;

[Praktyczny Słownik Współczesnej Polszczyzny; Poznań, 2001 t.. 35 s.350]

Wielkopolska - Dzielnica historyczna w Zachodniej i Środkowej Polsce położona w dorzeczu Warty oraz Środkowej Odry i dolnej Wisły. Wielkopolanie są ludźmi, którzy mają silne poczucie zakorzenienia i odpowiedzialności za los swego regionu.

[Praktyczny Słownik Współczesnej Polszczyzny ;Poznań,2004 t.45 s.277]

Grupa 3.

Jak rozumiesz słowo tradycja i pojęcia z nim związane: statuetka, dobosz, rota, towarzystwo ,miejsca pamięci narodowej ?

tradycja - zasady postępowania, obyczaje, poglądy, wiadomości przechodzące z pokolenia na pokolenie
[Słownik Języka Polskiego; Warszawa 1989 T.3 (R - Ź) s.519]

statuetka - mała statua, posążek porcelanowy, gliniany
[Słownik Języka Polskiego; Warszawa, 1989 T.3 (R - Ź) s.325]

dobosz - członek orkiestry wojskowej grający na bębnie
[Słownik Języka Polskiego; Warszawa, 1989 T.1 (A - K) s.404]

rota - polska pieśń patriotyczna śpiewana w 500 rocznicę bitwy pod Grunwaldem (1410-1910) jako protest przeciw germanizacji narodu polskiego (słowa M. Konopnicka, muzyka F.Nowowiejski)
[Słownik Języka Polskiego; Warszawa, 1981 T.3 (R - Ź) s.76]

towarzystwo - organizacja, stowarzyszenie, zrępowanie ludzi mających wspólne cele
[Słownik Języka Polskiego; Warszawa, T.3 (R - Z) s.518]

miejsca pamięci Powstania Wielkopolskiego - pomniki, tablice i mogiły związane z powstaniem Pomniki i tablice Powstania Grudniowego 1918 r. są nierozdzielną częścią historii, tradycji i krajobrazu ziemi wielkopolskiej. Licznie rozsiane po miastach, wsiach, osadach, budynkach polach i cmentarzach, zostały wtopione w krajobraz Wielkopolski. Każda z tych pamiątek sławi jakiś fragment powstania, opiewa ważne zdarzenie tamtych czasów, głosi jak drogo była okupiona wolność przez ludność tej ziemi.

[Powstanie Wielkopolskie: miejsca pamięci narodowej; Poznań, 1988 s.3]

Grupa 4

Kim był Ignacy Paderewski i Józef Piłsudski?

Ignacy Paderewski - (1860-1941) pianista, kompozytor, polityk, działacz społeczny. Studiował w Wiedniu, najwybitniejszy pianista świata. W 1913 r. osiadł w USA. Wrócił do kraju w 1918 r.

[Encyklopedia PWN; Warszawa, 1975 s.429]

Józef Piłsudski - (1867-1935) działacz niepodległościowy, polityk, marszałek Polski. W 1887 r. więziony za udział w zamachu na cara Aleksandra III, zesłany na Syberię; czołowy przywódca Ruchu Robotniczego PPS. Inicjator powstania Legionów Polskich I Brygady. Od XI. 1919-1922 r. Naczelnik Państwa Polskiego

[Encyklopedia PWN; Warszawa, 1975 s.521]

Grupa 5

Notatka prasowa: jej cechy i rodzaje

Tekst o charakterze informacyjnym, nastawiony na przekaz danych odznaczający się precyzją, rzeczowością. Notatka prasowa jest gatunkiem publicystycznym. Składa się z tytułu i argumentów. Zawiera wyciąg z czyjejś wypowiedzi (zapis cytatu opatrzonego cudzysłowem) lub streszcza wypowiedź słowami notującego. Styl notatki zawiera elementy streszczenia, opisu, charakterystyki. Jest lakoniczny. Notatka prasowa ma charakter użytkowy.

[Kuźniak Michał, Rzepecki Sławomir: „Jak pisać”; Bielsko-Biała, 2002 86780 P]

Próba wyszukania notatki prasowej w „Gazecie Poznańskiej” na temat Powstania Wlkp.

3. Uczniowie pod kierunkiem nauczyciela próbują odpowiedzieć na zadane pytania. Głośna dyskusja uczniów i nauczyciela . Pomoc nauczyciela w wyjaśnianiu pojęć.
4. **Prelekcja** - wykład nauczyciela - A.Biela na temat genezy, wybuchu i przebiegu wydarzeń związanych z Powstaniem Wielkopolskim w naszym regionie . Rozszerzenie wiedzy zasugerowanej w temacie lekcji.

Geneza:

1. Sytuacja polityczna Polski w zaborze pruskim.
2. Rozwój sytuacji w Wielkopolsce w połowie listopada 1918 r. - problem narodowościowy
- 3 .Powstawanie Rad Ludowych skupiających przyszłych powstańców .
4. Wojskowe przygotowania powstania - formowanie oddziałów zbrojnych (Służby Straży Ludowej - Obywatelskiej)

Wybuch Powstania Wielkopolskiego w Poznaniu 26.XII.1918 r.

1.Przyjazd Ignacego Paderewskiego do Poznania 26.XII., powodujący wzrost nastrojów

politycznych Wielkopolan.

2. Spontaniczny zryw oddziałów polskich.

Walki o wyzwolenie Wielkopolski

1. Pierwszy okres walk w Poznaniu - dowódca powstania mjr Stanisław Taczak
2. Rozprzestrzenienie się walk na całą Wielkopolskę (Szamotuły, Gniezno Środa Wielkopolska, Witkowo, Kłecko, Września, Kościan, Śrem).
3. Wystąpienia zbrojne powstańców i walki na terenie regionu pilskiego (Gołańcz, Wągrowiec, Rogoźno, Wysoka, Chodzież, Czarnków).
4. Działania powstańców w północnej części Wielkopolski - Niemcy bronili linii kolejowej Toruń-Bydgoszcz- Piła (dowódca ppor . Włodzimierz Kowalski).
5. Tworzenie sprawnego dowództwa i jego działalność do 15.01.1919 r.
6. Drugi okres walk (od 8 do 15.01.1919 r.). Ofensywa powstańców w Północnej Wielkopolsce. Zwiększenie zdobyczy powstańców.
7. Trzeci okres dziejów wojennych Powstania Wielkopolskiego (od 16.01. do 16.02 1919 r.)
Reorganizacja dowództwa głównego i tworzenie Armii Wielkopolskiej (dowódca-gen.Józef Muśnicki) i inni: Edmund Rogalski, Władysław Wawrzyniak, Zygmunt Wieliczka, Stanisław Thiel, Ignacy Busza Powstańcy odnoszą zwycięstwa na wszystkich frontach. Oręż powstańczy Góruje nad przewagą sił niemieckich.
8. Sytuacja wojenna w Wielkopolsce w okresie rozejmu w Trewirze (od 16.02 do 28.06.1919 r.)

Zasłużeni powstańcy regionu pilskiego:

Wysoka: Bogdan Bederski, Andrzej Serówka

Wągrowiec: Ignacy Wegner, Włodzimierz Kowalski, Stanisław Kuliński

Czarnków: Zdzisław Orłowski oraz inni

Dzielne kobiety - społeczniczki powstańcze:

Izabela Drwęska, Maria Kulińska, Maria Kurnatowska, Wanda
Niegolewska, Irena Buszkiewicz

Podsumowanie znaczenia Powstania Wielkopolskiego jako zwycięskiego oręża w walce z Niemcami i podkreślenie bohaterstwa ludu wielkopolskiego.

III. Ogniwo końcowe. Podsumowanie

1. Dialog na temat tradycji i miejsc pamięci narodowej Powstania Wielkopolskiego.
2. Odczytanie miejsc pamięci w regionie pilskim z opracowanej przez nauczyciela karty dołączonej do konspektu.

Szczegółne miejsca pamięci w Pile: - **Tablica pamiątkowa** na Dworcu PKP, poświęcona I. Paderewskiemu i J. Piłsudskiemu, którzy przejeżdżali przez Piłę
- **Pomnik-kamień** przy Banku PKO -ul. Bydgoska poświęcony powstańcom, przywiezionym i więzionym w pilskim więzieniu przy ul. Sikorskiego
- ulica Powstańców Wielkopolskich

W miejscach pamięci corocznie w grudniu oddawany jest hołd powstańcom ,odbywają się uroczyste apele i układane kwiaty pod pomnikiem

Zarząd Główny Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w Poznaniu w 1996 r. ustanowił Nagrodę Honorową "Dobosz Powstania Wielkopolskiego" dla uhonorowania osób i instytucji wyróżniających się w popularyzowaniu pamięci twórczej i naukowej o powstaniu.

3. Młodzież ogląda kasetę video pt: „Chwała zwycięzcom”
4. Wystawa książek i czasopism ze zbiorów Biblioteki Pedagogicznej w Czytelni .
5. Podsumowanie lekcji przez nauczyciela. Podziękowanie młodzieży i wychowawcy oraz zaproszenie do korzystania z naszych zbiorów.

Oprac. Alicja Biela

Nauczyciel-bibliotekarz

Czytelnia PBP Pila, 14.12.2004 r.

POWSTANIE WIELKOPOLSKIE 1918-1919

Miejsca pamięci narodowej

[Anders Paweł: Powstanie Wielkopolskie; Poznań, 1988]

W okresie okupacji hitlerowskiej miejsca związane z Powstaniem Wielkopolskim należały do najzacieklej tępionych pamiątek historycznych. Po odzyskaniu niepodległości zaczęto przywracać, odtwarzać, restaurować zachowane miejsca. Łączono też poległych powstańców z ofiarami II wojny światowej, gdyż jedni i drudzy stracili życie w walce z tym samym wrogiem.

Tablice i mogiły związane z Powstaniem Wielkopolskim w regionie pilskim

1. **Borowo** (gmina Szamocin)
Obelisk poświęcony upamiętnieniu Mariana Suwalskiego (1886-1919) powstańca z Margonina
2. **Budzyń** (wieś k./Piły) – pomniki na cmentarzu, tablice, obeliska
3. **Chodzież** k/Piły – zbiorowy grób powstańców wielkopolskich (na nagrobku umieszczono metalowe krzyże Virtuti Militari oraz tablicę z 10-a nazwiskami
4. **Czarnków** - Zbiorowy grób na cmentarzu w kształcie litery T (15 poległych powstańców)
5. **Czesławice** (gmina Gołańcz) – tablica na budynku szkoły odsłonięta 15.V.1982
6. **Czeszewo** (gmina Gołańcz) – przed domem nr 19 umieszczono metalowy krzyż z betonową tablicą
7. **Drawsko** - przy skrzyżowaniu ulic Powstańców Wielkopolskich i Szkolnej wznosi się kwadratowa tabliczka z nazwiskami 83 poległych z figurą Chrystusa
8. **Gołańcz** – pomnik w formie słupa zbudowany w 1962 r. z tablicą ku czci poległych w latach 1918-1939; tablica kamienna przy placu 22 stycznia informująca o wiecu patriotycznym, który się odbył 29.XII. 1918 r.; tabliczka kamienna w miejscu siedziby miejscowej Rady Robotniczo-Żołnierskiej Rady Ludowej (gmach banku Spółdzielczego)
9. **Jaktorowo** (gmina Szamocin) – zbiorowa mogiła 3 członków Straży Ludowej poległych 27.IV.1919 r.
10. **Kruszewo** (gmina Ujście)- na cmentarzu parafialnym pochowano Władysława Górnego (1900-1919) szeregowca z kompanii lubaskiej -13.II.1919 r.
11. **Lubasz** – zbiorowy grób powstańców na cmentarzu przy kościele z tablicami 12 poległych, nad którymi umieszczono rzeźby orłów; 2 czarne tablice upamiętniające Włodzimierza Raczyńskiego (zm.w1939 r.) ze Stajkowa organizatora Powstania Wielkopolskiego i pierwszego starosty polskiego w Czarnkowie oraz pułk. Zdzisława Orłowskiego – dowódcy IV Okręgu Wojsk w Powstaniu Wielkopolskim (1892-1982)
12. **Łekno** (gmina Wągrowiec) – przed budynkiem biblioteki w 1978 r. ustawiono głaz ku czci poległych bohaterów z lat 1919-1939-1945
13. **Łobżenica** – zbiorowa mogiła na cmentarzu ; polegli w walkach pod Wysoką: Wojciech

Kluczka i Józef Orliński

14. **Margonin** – pomnik powstańców wielkopolskich; plac Mariana Suwalskiego, poległego 15.01.1919 w Borowie; tablica w kościele parafialnym z nazwiskami 13 parafian poległych w 1918-1919 r.; na cmentarzu pochowano 6 powstańców -zbiorowy grób
15. **Mirosław** (gmina Ujście) –zbiorowy grób 4 nieznanych 4 powstańców
16. **Panigródz** (gmina Gołańcz)- mogiły na cmentarzu : szeregowcy z kompanii połanieckiej Wojciech Grzegorek (1900-1919) i Stanisław Poznański
17. **Potulice** (gmina Wągrowiec) – na cmentarzu w rodzinnym grobowcu spoczywa Teodor Wasilewski (1885-1919) oraz 4 groby a w nich Wacław Lorenz (1892-1919) poległi 6.02.1919 r. pod Radwankami
18. **Radwanki** (gmina Margonin) – obelisk betonowy z kamienną tablicą ku czci 23 poległych 2.02.1919 r.
19. **Rogoźno** – pośrodku rynku na pl. Powstańców Wielkopolskich pomnik z napisem ku czci powstańców oraz żołnierzy i ofiar II wojny ; na domu przy ul. Czarnkowskiej 14 upamiętniono miejsce wydania pierwszego rozkazu do powstania białą tablicą. Ufundowała ją 1.01.1937 r. Koło Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego ; obszerny grób zbiorowy z 18 nazwiskami poległych ; grób rodziny Biskupskich i Jarosów [pochowano majora Antoniego Biskupskiego (1890-1930)- organizatora powstania na terenie miasta]
20. **Rosko** (gmina Wieleń) – przed domem przy ul. Powstańców Wielkopolskich upamiętniono w 1960 r. betonową płytą miejsce śmierci pierwszego powstańca w dniu 7.02.1919 r. ; zbiorowy grób 7 powstańców na cmentarzu obok kościoła parafialnego
21. **Smogulec** (gmina Gołańcz) - na cmentarzu grób 5 powstańców poległych w lutym i czerwcu 1919 r.
22. **Srebrna Góra** (gmina Wapno) – zbiorowa mogiła na cmentarzu 4 powstańców
23. Szamocin – upamiętnienie miejsca śmierci Bronisława Gapińskiego (1894-1919) poległego 15.01.1919 r. w czasie ataku powstańczego na miasto
24. **Wapno** (wieś w pow. pilskim) – pomnik na placu przed dworcem kolejowym
25. **Wągrowiec** – pomnik powstańców odsłonięty 29.12.1978 r. przy ul. Kościuszki - głaz mała tablica kamienna przy ul. Powstańców Wielkopolskich informująca, że stąd 30.12.1918 r. wyruszyli powstańcy do walki o wolność ;tablica marmurowa upamiętniająca miejsce , skąd 30.12.1918 r. powstańcy rozpoczęli wyzwalenie Ziemi Wągrowieckiej po 150 –letniej niewoli [przy gmachu LO] ; zbiorowy grób na cmentarzu - 29 powstanców; Grób Franciszka Pytlaka (1900-1919) , szeregowca z 1 kompanii wągrowieckiej oraz Mie-Czesława Cieplucha poległego w wieku 30 lat
26. **Wysoka** (miasto w pow. pilskim) – pośrodku rynku Plac Powstańców Wielkopolskich wzniesiono w 1978 r. pomnik w hołdzie powstańców

Oprac. **Alicja Biela**
Nauczyciel-bibliotekarz
Publicznej Biblioteki Pedagogicznej
w Pile
Piła, dn.14.12.2004 r.

Scenariusz wystawy

„Powstanie Wielkopolskie w regionie pilskim”

1918-1919 / 86- rocznica/

Cel : Prezentacja wydawnictw bibliotecznych poświęconych tematyce Powstania Wielkopolskiego. Przybliżenie młodzieży historii Polski z lat 1914-1919 oraz zrywu powstańczego w Polsce w latach 1918-1919

Miejsce: Czytelnia PBP

1. Anders Paweł: Powstanie Wielkopolskie : miejsca pamięci narodowej; Poznań,1988 68863 P
2. Chwaliszewski Roman : Powstańcze boje o Wysoką. ;Piła : Wojewódzki Oddział Powstańczej Służby Ochrony Zabytków ,1988 Br 1003
3. Czubiński Antoni: Polska Odrodzona : społeczne i polityczne aspekty rozwoju odrodzonego Państwa polskiego; rozprawy i studia; Poznań: Wydaw.Poznańskie, 1982 40406
4. Czubiński Antoni, Grot Zdzisław, Miśkiewicz Benon: Powstanie Wielkopolskie 1918-1919: Zarys dziejów. Wyd.3 uzup. W-wa, Poznań; PWN, 1988 68362
5. Konopczyński Władysław: Historia polityczna Polski 1914-1939. Warszawa: Inicjatywa Wydawnicza "ad astra", 1995 79338
6. Pawek Waclaw: Gaude Mater Polonia, Warszawa: Nasza Księgarnia 1990 76767 P
7. Pobóg - Malinowski Władysław: Najnowsza historia polityczna Polski 1914-1939. T.1. Gdańsk: Oficyna Wydawnicza. Graf, 1990 73603 P
8. Podhajska Bronisława: Powstanie Wielkopolskie w powiecie czarnkowskim w latach 1918-1919 : praca dypl. Poznań 1994 Br 1016
9. Purczyński Władysław: Wągrowiec w dobie powstania wielkopolskiego 1918-1919 83797 P
10. Purczyński Władysław: Ppłk dr med. Stanisław Kulinski 1885-1938 (Patron Zespołu Szkół Zawodowych nr 2 w Wągrowcu); Wągrowiec, 1995 b.n
11. Rzepecki Karol: Powstanie grudniowe w Wielkopolskie 27.12.1918 r.; Poznań, Wielkopolska Księgarnia Nakładowa , 1919 26825 P
12. Sienkiewicz Witold: Słownik historii Polski , W-wa, 1991 73955 P
13. Skaradziński Bogdan: Polskie lata 1919-1920. T.1 : Polski rok 1919; W-wa,1993
14. Ślipiec Jeremiasz: Drogi do niepodległości Polski i Ukraina 1918-1921; W-wa,1999
15. Tokarski Lesław, Ziolek Jerzy: Wspomnienia Powstańców Wielkopolskich; Wydawnictwo Poznańskie 1978 26034
16. Topolski Jerzy: Wielkopolska poprzez wieki; Poznań, 1999 84039 P

Zbiory specjalne:

1. Polskie formacje wojskowe (1914-1918) W: Tazbir Julia: Atlas Historyczny K – 183
2. Kształtowanie się granic Polski. Wojna polsko-bolszewicka 1919-1921 –Atlas K – 185
3. Biela Alicja: Album :”Powstanie Wielkopolskie w regionie pilskim’ – 1918 – 1919 /86 roczn/
4. Kasetta magnetowidowa: „Chwała zwycięzcom” z serii: Sensacje XX wieku F - 665
(Pierwsze widowisko dokumentalne pokazujące zwycięskie Powstanie Wielkopolskie)

Oprac. Alicja Biela
dn. 14.12.2004